

УДК 336.1:352.07

Крук О. М.

ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА БЮДЖЕТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

В умовах перетворень, що відбуваються в економіці України на сучасному етапі розвитку, важливими постають питання, щодо внесення коректив у функціонування місцевих органів влади та пошуку нових напрямів бюджетної забезпеченості місцевих бюджетів (яка визначає потенціал майбутнього розвитку території) ресурсами, які б задовольняли їх необхідні потреби.

На сучасному етапі питання формування та використання бюджетного потенціалу місцевого бюджету є пріоритетними й висвітлюються у наукових працях провідних спеціалістів та вчених: Пасічник Ю. В., Зенченко С. В., Лучка А. В., Алмазов С. Г., Воробйова В. В., Шульгіна І. В., Яшина Н. І., Голодова Ж. Г., Сидорович А. В., Конярова Е. К., Атаева А. Г., Труніна І. Ю., Шалмуєв А. О. та ін. [1–14].

Однак не дивлячись на те, що в науковій літературі все більше приділяється уваги даній проблемі, детальнішого дослідження потребують питання висвітлення сутності бюджетного потенціалу місцевих бюджетів. Залишаються ще не вирішені теоретичні та методологічні питання, щодо формування та оцінки бюджетного потенціалу місцевого бюджету.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності бюджетного потенціалу місцевих бюджетів, впровадженні та апробації його загальної оцінки.

Здійснення ефективного управління фінансовими ресурсами, поточне функціонування та перспективний соціально-економічний розвиток місцевого бюджету залежить від здатності органів місцевого самоврядування самостійно фінансувати свою діяльність, тобто від його бюджетного потенціалу, який виступає основою взаємовідносин між усіма рівнями бюджетної системи та займає центральне місце у системі фінансового ресурсозабезпечення території.

На підставі проведених теоретичних узагальнень наукових робіт та досліджень можна відмітити, що тлумачення сутності бюджетного потенціалу місцевого бюджету доволі різноманітне (табл. 1) та може розглядатися з різних сторін:

- як сукупність потенціалів всіх можливих доходів;
- в залежності від джерел формування;
- як сукупність можливостей акумулювання фінансових ресурсів;
- бюджетні ресурси та повноваження.

Таблиця 1

Дефініція поняття «бюджетний потенціал»

Автор	Визначення
1	2
Пасічник Ю. В. [1, с. 149]	Бюджетний потенціал – це реальні можливості максимального використання наявних ресурсів бюджетної системи протягом визначеного періоду часу.
Зенченко С. В.	Під бюджетний потенціалом розуміє сукупність потенціалів всіх можливих у даному регіоні доходів бюджету [2, с. 17].
	Бюджетний потенціал – максимально можливі видатки, які може собі дозволити бюджет, виходячи з доходних надходжень [3, с. 158].

Продовження таблиці 1

1	2
Лучка А. В.	Бюджетний потенціал – сукупність реальних можливостей забезпечення незалежності органів місцевого самоврядування в питаннях формування, використання та регулювання місцевих бюджетів [4, с. 3]. Бюджетний потенціал – бюджетні ресурси та повноваження, що використовуються або можуть бути використані для забезпечення фінансової незалежності місцевого самоврядування [4, с. 7].
Алмазов С. Г. [5, с. 3]	Під бюджетним потенціалом пропонує розуміти потенційну можливість акумулювання фінансових ресурсів у бюджетній системі.
Воробйова В. В. [6, с. 1]	Бюджетний потенціал – оцінка можливих надходжень у бюджет відповідного рівня по окремих податках або в цілому по всіх податках конкретної території на майбутній рік.
Атаева А. Г. [7, с. 31]	Бюджетний потенціал – податкові доходи бюджету; неподаткові доходи бюджету; кошти передані до бюджету муніципального утворення.
Голодова Ж. Г. [8, с. 14]	Бюджетний (бюджетно-податковий) потенціал – сума грошових коштів, які залучені бюджетами регіонального та муніципального рівня і позабюджетними фондами.
Труніна І. Ю. [9, с. 31]	Під бюджетним потенціалом розуміє сукупність грошових коштів, які можуть бути мобілізовані муніципальними утвореннями. Рівень цієї мобілізації залежатиме безпосередньо від результату фінансово-господарської діяльності муніципального утворення, тобто саме власних можливостей.
Шульгіна І. В. [10, с. 18] Яшина Н. І. [11, с. 14]	Бюджетний потенціал – сукупність економічних і нормативно-правових умов, що дозволяють сформувати оптимальну величину доходів, що покривають нормативні видатки муніципальних утворень, а також забезпечити їх цільове та ефективне використання.
Сидорович А. В. [12, с. 628]	Бюджетний (бюджетно-податковий) потенціал характеризує потенційну можливість акумулювання фінансових ресурсів в бюджетній системі (можливий бюджетний потенціал).
Конярова Е. К. [13, с. 31]	Пропонує розглядати бюджетний потенціал як суму умовно-власних доходів, отриманих від суб'єкта Російської Федерації (доходи за винятком чистих, що перераховані з федерального бюджету) та доходів федерального бюджету, що надійшли з території суб'єкта РФ.
Шалмуєв А. О. [14]	Бюджетний потенціал – характеризує можливості регіону в збільшенні доходної частини бюджету (визначається величиною місцевих податків і зборів, відрахувань від федеральних і регіональних податків відповідно до нормативів, встановлених законодавством, а також надходжень від приватизації муніципального майна, від здачі його в оренду, від місцевих позик і лотерей, від зовнішньоекономічної діяльності, дивідендів від частки регіону в статутному капіталі підприємств і організацій, обсягами дотацій, субвенцій, трансфертних платежів та ін.).

Таким чином, під бюджетним потенціалом місцевого бюджету слід розуміти потенційно можливу суму податкових та неподаткових надходжень бюджетних доходів, які акумулюються за рахунок пошуку та залучення додаткових джерел їх формування та можуть бути зібрані на певній території в умовах чинного законодавства.

Соціально-економічний розвиток місцевих бюджетів, формування та реалізація бюджетного потенціалу місцевих бюджетів знаходиться під впливом великої кількості факторів.

Систематизація факторів дозволяє впливати на ситуацію щодо формування фінансової самостійності місцевих бюджетів в залежності від потенційних можливостей (бюджетного потенціалу) органів місцевого самоврядування.

Бюджетний потенціал місцевого бюджету та його структуру представлено на рис. 1.

Рис. 1. Бюджетний потенціал місцевого бюджету

Розрахунок забезпеченості місцевого бюджету доходами доцільно проводити без врахування трансфертів не зважаючи на те, що їх, згідно ст. 9 Бюджетного кодексу [15], відносяться до джерел формування доходів, що дозволить виявити наявність реальних фінансових ресурсів для самофінансування, які складатимуть власний бюджетний потенціал місцевого бюджету.

Власний бюджетний та податковий потенціали місцевого бюджету відрізняються на величину неподаткового потенціалу, під яким слід розуміти потенційно можливу суму неподаткових надходжень доходів від управління власним майном (операцій з ним), підприємницької діяльності місцевих органів влади у рамках наданих ним повноважень та кошти цільових

фондів, а також величину додаткових надходжень, які було отримано за рахунок впровадження заходів щодо організації виконання місцевого бюджету та його наповнювання (збільшення сум надходжень).

Оцінка податкового потенціалу повинна ґрунтуватися на даних, які є у розпорядженні податкових органів та містяться у податковій звітності. Враховуючи структурні складові податковий потенціал місцевого бюджету може бути розрахований за наступною формулою:

$$ПП = \Phi Н + ПЗ + ССП + ШС + СП + МП, \quad (1)$$

де $\Phi Н$ – фактичні надходження податків до місцевого бюджету; $ПЗ$ – сума податкової заборгованості за звітний період (недоїмка); $ССП$ – сума переплати податків та зборів за звітний період; $ШС$ – сума заборгованості по штрафних санкціях; $СП$ – сума податкового боргу по виплатах пені; $МП$ – сума податкових надходжень, яка приходить на місцеві пільги.

Проте слід зазначити, що в бюджетній практиці місцевих органів самоврядування не приділяється належна увага неподатковим джерелам формування доходів місцевого бюджету, що свідчить про необхідність розробки шляхів, які дозволять максимізувати ефект від управління власним майном території та розширити сферу підприємницької діяльності місцевих органів влади.

Величина неподаткового потенціалу місцевого бюджету може бути розрахована за наступною формулою:

$$НП = НН + ДНН + ОК + ЦФ + ДЦФ + МП, \quad (2)$$

де $НН$ – фактичні неподаткові надходження до місцевого бюджету за звітний період; $ДНН$ – додатково отримані неподаткові надходження до місцевого бюджету за звітний період; $ОК$ – фактична сума доходів від операцій з капіталом за звітний період; $ЦФ$ – фактична сума доходів, що надходять до цільових фондів за звітний період; $ДЦФ$ – додаткова сума доходів, що надходять до цільових фондів за звітний період; $МП$ – сума неподаткових надходжень, яка приходить на місцеві пільги за звітний період.

Розрахунок неподаткового потенціалу місцевого бюджету базується на використанні та аналізі статистичних даних форм звітності Державної податкової інспекції та органів фінансового управління території.

Загальна оцінка бюджетного потенціалу місцевого бюджету включає у себе визначення рівня (коефіцієнту) бюджетної незалежності, який розраховується за допомогою наступної формули:

$$K_{БЗ} = \frac{ВП}{ВБ}, \quad (3)$$

де $ВП$ – обсяг власного бюджетного потенціалу місцевого бюджету за звітний період; $ВБ$ – обсяг видаткових зобов'язань (видатків) місцевого бюджету за звітний період.

На підґрунті оцінки рівня (коефіцієнту) бюджетної забезпеченості місцевого бюджету всю сукупність отриманих значень можна розділити на чотири рівня.

Для кожного рівня розраховуються граничні значення показника (коефіцієнту) бюджетної незалежності місцевого бюджету, який дозволяє визначити ефективність управління бюджетним потенціалом місцевого бюджету.

Граничнодопустимий рівень забезпеченості бюджету власними та закріпленими доходними джерелами (E) в залежності від значення коефіцієнту бюджетної незалежності місцевого бюджету визначається за формулою [16, с. 121–122]:

$$E = \frac{(K_{БЗ}^{\max} - K_{БЗ}^{cp}) + (K_{БЗ}^{\min} - K_{БЗ}^{cp})}{2}, \quad (4)$$

де $K_{БЗ}^{cp}$ – середина інтервалу між суміжними рівнями i -го показника;

$K_{БЗ}^{\max}$ – максимальне значення i -го показника в рівні нижчого рангу;

$K_{БЗ}^{\min}$ – мінімальне значення i -го показника в рівні вищого рангу.

Для визначення рівня забезпеченості бюджету власними доходними джерелами в залежності від значення коефіцієнту бюджетної незалежності місцевого бюджету пропонується виділити чотири рівня з відповідними діапазонами значень:

– критичний рівень – значення коефіцієнту бюджетної незалежності місцевого бюджету від 0 до 0,25;

– низький рівень – значення коефіцієнту бюджетної незалежності місцевого бюджету від 0,25 до 0,5;

– середній рівень – значення коефіцієнту бюджетної незалежності місцевого бюджету від 0,5 до 0,75;

– високий рівень – значення коефіцієнту бюджетної незалежності місцевого бюджету від 0,75 до 1.

Загальна оцінка бюджетного потенціалу бюджету м. Краматорськ з урахуванням власного бюджетного потенціалу та коефіцієнту бюджетної незалежності наведена у табл. 3.

Таблиця 3

Оцінка бюджетного потенціалу бюджету м. Краматорськ за 2008–2010 рр., тис. грн

Назва показника	Період		
	2008	2009	2010
Податковий потенціал місцевого бюджету	225933,8	196987,5	234559,95
Неподатковий потенціал місцевого бюджету	48385,4	52173,8	57568,72
Власний бюджетний потенціал місцевого бюджету	274319,2	249161,3	292128,67
Офіційні трансферти	130033,38	172921,21	220902,7
Бюджетний потенціал місцевого бюджету	404352,58	422082,51	513031,37
Видатки місцевого бюджету	404546,53	423534,54	502093,2
Коефіцієнт бюджетної незалежності	0,68	0,59	0,58

Таким чином, опираючись на результати проведених розрахунків можна стверджувати:

– про нестачу власного бюджетного потенціалу бюджету м. Краматорська для забезпечення реалізації видаткових зобов'язань;

– що спостерігається негативна тенденція зменшення показнику бюджетної забезпеченості;

– розрахункова величина коефіцієнту бюджетної незалежності свідчить про середній рівень забезпеченості бюджету м. Краматорська власними доходами.

Отримані результати свідчать про те, що бюджетна незалежність бюджету м. Краматорська знижується. Така динаміка характеризує неефективне та нераціональне використання наявних та потенційних бюджетних ресурсів (бюджетного потенціалу) та призводить до збільшення рівня залежності (дотаційності) від бюджетів вищого рівня.

ВИСНОВКИ

Проведення запропонованої у статті загальної оцінки бюджетного потенціалу місцевого бюджету дозволить: виявити потенційні можливості органів місцевого самоврядування у формуванні додаткових доходів, підвищити ефективність та якість управління місцевими фінансами, визначити шляхи подальшого розвитку місцевого бюджету та обґрунтовано обрати стратегію щодо забезпечення соціально-економічного розвитку території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія / Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ «Південь-Схід, Лтд», 2005. – 642 с.
2. Зенченко С. В. Формирование и оценка регионального финансового потенциала устойчивого развития экономики территории: теория и методология : автореф. дис. на соиск. уч. степ. д-ра экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)»; спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / С. В. Зенченко. – Ставрополь, 2009. – 37 с.
3. Зенченко С. В. Бюджетный потенциал региона и методические подходы к его оценке / С. В. Зенченко // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2008. – № 1(14). – С. 158–168.
4. Лучка А. В. Бюджетний потенціал фінансової незалежності місцевого самоврядування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. В. Лучка. – Тернопіль, 2009. – 24 с.
5. Алмазов С. Г. Управление финансовой устойчивостью местных бюджетов [Электронный ресурс] / С. Г. Алмазов // Вестник Северо-Кавказского государственного технического университета. – Режим доступа: http://science.ncstu.ru/articles/econom/2006_04/13.pdf/file_download.
6. Воробьева В. В. Проблемы формирования бюджетного потенциала муниципалитетов в реализации финансовой политики региона [Электронный ресурс] / В. В. Воробьева. – Режим доступа: <http://www.dialogvn.ru/uk/2002/n02/s02-2-09.htm>.
7. Атаева А. Г. Муниципальные финансы после реформы местного самоуправления: проблемы и направления совершенствования : материалы I Всероссийской интернет-конференции [Современная российская экономика: проблемы и перспективы развития] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://econotour.narod.ru/ataeva.pdf>.
8. Голодова Ж. Г. Формирование и управление финансовым потенциалом региона в целях обеспечения его экономического роста : автореф. дис. на соиск. уч. степ. д-ра экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Ж. Г. Голодова. – Москва, 2010. – 46 с.
9. Трунина И. Ю. Доходы муниципального бюджета: нетрадиционные подходы к укреплению финансовой базы местного самоуправления (на примере бюджета г. Благовещенска Амурской области) : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Ирина Юрьевна Трунина. – Хабаровск, 2005. – 188 с.
10. Шульгина И. В. Направления развития бюджетного потенциала муниципальных образований: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)»; спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / И. В. Шульгина. – Тамбов, 2008. – 24 с.
11. Яшина Н. И. Методология управления территориальным бюджетом субъекта РФ : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.10 / Надежда Игоревна Яшина. – Новгород, 2004. – 457 с.
12. Курс экономической теории: Общие основы экономической теории. Микроэкономика. Макроэкономика. Основы национальной экономики : учебное пособие / под ред. д-ра экон. наук, проф. А. В. Сидоровича; МГУ им. М. В. Ломоносова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Дело и Сервис, 2001. – 832 с. - (Серия «Учебники МГУ им. М. В. Ломоносова»).
13. Конярова Э. К. Управление воспроизводством финансового потенциала региона (на примере Удмуртской Республики) : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)»; спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Э. К. Конярова. – Ижевск, 2005. – 24 с.
14. Шалмуев А. А. Основные составляющие потенциалов регионального развития [Электронный ресурс] / А. А. Шалмуев // Экономическое возрождение России. – Режим доступа: <http://ekvr.narod.ru/ekregion7.htm>.
15. Бюджетний кодекс України. Закон України від 21.06.2001 №2542-III / Міжбюджетна реформа в Україні 2001 року. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 232 с. - (Бібліотека офіційних видань).
16. Посилкіна О. В. Методика аналізу фінансового стану фармацевтичних підприємств і моделювання їх фінансової стратегії / О. В. Посилкіна // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. – Випуск 134. – С. 117–125.